

ΧΡΙΣΤΟΥ Θ. ΚΡΙΚΩΝΗ

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

**Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΣ ΤΡΙΚΚΗΣ.
ΥΠΗΡΞΕ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ, ΑΓΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΟΥΧΟΣ
ΤΗΣ ΤΡΙΚΚΗΣ;**

Τὸ ὄνομα τοῦ Οἰκουμένιου εἶναι γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἓνα πρόβλημα καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει γιὰ τοὺς περισσότερους μελετητὲς αἴνιγμα, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἀκόμη μεγάλη ἀσάφεια τόσο γιὰ τὸ ὄνομα ὅσο καὶ γιὰ τὸν χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖο ἤκμασε ὁ φερώνυμος.

Οἱ διάφορες ἀπόψεις που ἔχουν διατυπωθῆ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, πού ἔχει γίνεи κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια γιὰ τὸν Οἰκουμένιον, ὄχι μόνο δὲν συμφωνοῦν μεταξύ τους, ἀλλὰ καὶ πολλὲς φορές τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας τῶν μεταγενέστερων ἔρχονται σὲ πλήρη ἀντίθεση πρὸς τὰ πορίσματα τῶν προηγουμένων μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταλήγουν σὲ πλήρη σύγχυση καὶ νὰ ὀδηγοῦν σὲ ἀδιέξοδο.

Ὅσοι ἔχουν ἀσχοληθῆ μὲ τὸν Οἰκουμένιον, στηριζόμενοι στὰ μέχρι τώρα ἀποτελέσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ στὶς μελέτες πού ἔχουν γίνεи γι' αὐτόν, δὲν κατάρθωσαν ἀκόμη νὰ μᾶς δώσουν μιὰ λύση ἀρκετὰ πειστικὴ καὶ γενικὰ ἀποδεκτὴ¹. Ἡ προσπάθεια νὰ διαφωτισθῆ τὸ ὄλο θέμα καὶ νὰ διευκρινισθῆ τὸ πρόσωπο, στὸ ὁποῖο ἀποδίδεται τὸ ὄνομα Οἰκουμένιος, καὶ παράλληλα νὰ προσδιορισθῆ ὁ χρόνος τῆς ζωῆς, περιεπλάκη ἀκόμη περισσότερο ὥστε νὰ παρουσιάζονται μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ἀντὶ γιὰ ἓνα τελικὰ τρία πρόσωπα, τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔζησε καὶ ἔδρασε σὲ τελείως διαφορετικοὺς χρόνους, πού ἀπέχουν μεταξύ τους πολλοὺς αἰῶνες. Ὁ πρῶτος Οἰκουμένιος, ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ὅτι ἔζησε στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 4ου αἰῶνα, ὁ δεῦτερος στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 6ου καὶ ὁ τρίτος στὰ μέσα τοῦ 10ου αἰῶνα.

Πάντως ἡ ἀνάλυση τῶν σχετικῶν προβληματισμῶν γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Οἴκουμένου δὲν σημαίνει ὅπωςδήποτε καὶ τὴ λύση τοῦ προβλήματος. Ἡ προσπάθεια ἢ ὁποία θὰ καταβληθῆ νὰ ἀναλυθοῦν τὰ πορίσματα τῶν μέχρι τώρα γενομένων ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καὶ νὰ ἐκτεθοῦν οἱ διατυπωθεῖσες σχετικὲς ἀπόψεις ὧν ἔχουν ἀσχοληθῆ εἰδικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό, δὲν θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ καὶ ὡς ἀπόπειρα ὀριστικῆς ἐπιλύσεως τοῦ προβλήματος, ἀφοῦ πάντοτε ἀπομένουν ἀκόμη περιθώρια περαιτέρω ἐπιστημονικῆς ἐμπεριστατωμένης ἐρευνας τῶν χειρογράφων καὶ κριτικῆς μελέτης τῶν ἀνηκόντων σ' αὐτὸν ὑπομνημάτων τῶν ἐρμηνευτικῶν σειρῶν, τὰ ὁποῖα ἐνδεχομένως νὰ διαφωτίσουν τὸ θέμα πληρέστερον.

Ἡ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Θεσσαλία

Ἡ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Θεσσαλία δὲν εἶναι γνωστὸ οὔτε ἀπὸ ποιὸν ἔγινε, οὔτε πότε ἀκριβῶς ἔγινε.

α) Σύμφωνα ὅμως μὲ τὶς ὑπάρχουσες, ἔστω ἀσαφεῖς καὶ ἀβέβαιες, πληροφορίες, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶναι πιθανόν, κατὰ τὶς *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*², μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴ Βέρροια, νὰ πέρασε ἀπὸ τὴ Θεσσαλία πηγαίνοντας στὴν Ἀθήνα. Ἐὰν γίνεαι δεκτὸν ὅτι ὁ Ἀπόστ. Παῦλος ἠκολούθησε πορείαν διὰ ξηρᾶς, ἀσφαλῶς θὰ πέρασε ἀπὸ τὴν Λάρισα καὶ στὴ συνέχεια ἀπὸ τὰ Φάρσαλα, πού ἦταν τότε οἱ σπουδαιότερες πόλεις τῆς Θεσσαλίας, στὸ δρόμο του πρὸς τὴν Ἀθήνα. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δεχθοῦμε ὅτι ὁ Ἀπόστ. Παῦλος δὲν κατῴρθωσε νὰ περάσει ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ νὰ κηρύξει τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ κατεδιώκετο συνεχῶς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ὑπάρχουν ἄλλες μαρτυρίες καὶ πληροφορίες ὅπως εἶναι:

β) *Τὰ Συναξάρια καὶ τὰ Ἀγιολόγια*, στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἡρωδίων³, ἓνας ἀπὸ τὸν εὐρύτερο κύκλο τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, συνεργάτης τῶν Ἀποστόλων, ἀκόλουθος τοῦ Πέτρου καὶ πιθανὸν συγγενῆς τοῦ Ἀποστ. Παύλου, ἔδρασε στὴ Θεσσαλία καὶ ἐμαρτύρησε διὰ λιθοβολισμοῦ στὴν Ὑπάτη, στὴν ὁποία κατὰ τὴν παράδοση ἐχρημάτισε ἐπίσκοπος Νέων Πατρῶν (= Ὑπάτης).

γ) Οἱ *Ἀπόκρυφες Πράξεις τοῦ Ἀνδρέα*, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀπόστ. Ἀνδρέας πέρασε ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ ἐκήρυξε τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ στὶς πόλεις τῆς⁴. Καὶ αὐτὴ ἡ μαρτυρία, παρ' ὅτι βασίζεται μόνο στὴν παράδοση, ἐνδέχεται νὰ ἀπηχεῖ μιὰ παράδοση ἀξιόπι-

στων ἐνθυμήσεων⁵ γιὰ τὴ διέλευση τοῦ Ἀποστ. Ἀνδρέα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, δεδομένου ὅτι ὁ Ἀπόστ. Ἀνδρέας εἶναι βέβαιο ὅτι μετέβη στὴν Πάτρα, ὅπου καὶ ἐμαρτύρησε, καὶ τέλος

δ) Διάφορες ἄλλες μαρτυρίες, πού παρέχουν ὀλιγότερο ἰσχυρὰ καὶ πάντως ὄχι ἀναμφισβήτητα ἐπιχειρήματα γιὰ τὴν προοδευτικὴ διάδοση καὶ ἐδραίωση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Θεσσαλία. Σχετικὴ εἶναι μαρτυρία τοῦ Μελίτωνος Σάρδεων, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβῆς (138-161) ἔγραψε πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων Θεσσαλονίκης, Ἀθηνῶν καὶ Λαρίσης «περὶ τοῦ μηδὲν νεωτερίζειν κατὰ Χριστιανῶν»⁶, προφανῶς λόγῳ τῆς ὑπάρξεως σημαντικοῦ ἀριθμοῦ Χριστιανῶν στὶς περιοχὲς αὐτές. Ὅπως δὲ ἡ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Θεσσαλία ἄρχισε ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἀστικὰ κέντρα, ὅπως ἦταν ἡ Λάρισα, ἡ Ὑπάτη, οἱ Φθιώτιδες Θῆβες καὶ ἴσως ἡ Τρίκκη, τὰ Φάρσαλα, ἡ Δημητριάς.

Ἡ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν Τρίκκη

Ἡ ἱστορία τῆς διάδοσης τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰδικώτερα στὴν Τρίκκη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες, λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκῶν μαρτυριῶν, εἶναι ἀσαφῆς καὶ ἀβεβαία, ὅπως ἐπίσης ἀσαφεῖς καὶ ἀβέβαιες εἶναι καὶ οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Τρίκκης κατὰ τὸν 2ο αἰῶνα⁷. Τὸ βέβαιο πάντως εἶναι ὅτι ἤδη κατὰ τὸν 4ο αἰῶνα ὁ Χριστιανισμὸς φέρεται νὰ ἔχει διαδοθῆ στὰ περισσότερα μέρη τῆς Θεσσαλίας, βεβαίως καὶ στὴν Τρίκκη, ἡ ὁποία, σύμφωνα μὲ τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους⁸, ἐμφανίζεται ὡς ἐπισκοπὴ ὑπαγομένη στὴ μητρόπολη Λαρίσης⁹.

Ἡ Λάρισα, παρ' ὅτι δὲν εἶναι καὶ γι' αὐτὴν γνωστὴ ἡ ἀκριβὴς χρονολογία κατὰ τὴν ὁποία ἐξυψώθη σὲ Μητρόπολη, κατὰ τὴν παράδοση τῶν ἱστορικο-ἐκκλησιαστικῶν πηγῶν, τοῦτο πρέπει νὰ ἔγινε πολὺ ἔνωρις καὶ ὅπως δὲποτε συνδέεται μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου. Μὲ αὐτὸν ἐπίσης συνδέεται καὶ ἡ διάδοση τῆς χριστιανικῆς πίστεως στὴ Θεσσαλία κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (4ος αἰῶνας).

Κατὰ τὸν Ἀνώνυμο βιογράφο¹⁰ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου (μεταξὺ 10ου καὶ 11ου αἰῶνα) καὶ τὸν μεταφραστὴ τοῦ βίου του στὴ νεοελληνικὴ μορφή μοναχὸ Χαρίτων¹¹, ὁ Ἅγιος Ἀχίλλιος θεωρεῖται πρῶτος μητροπολίτης Λαρίσης, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μέρος στὴν Α' Οἰ-

κουμενική σύνοδο τῆς Νικαίας τοῦ 325, ἂν καὶ τὸ ὄνομά του δὲν ἀναφέρεται στοὺς ἐπίσημους καταλόγους τῶν Πρακτικῶν τῆς Συνόδου¹² καὶ ἀκόμη ὁ βασικώτερος συντελεστής τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Θεσσαλία. Τὰ ἴδια σχεδὸν ἐπαναλαμβάνονται καὶ στὸν βίο τοῦ Ἀγίου Ἀχιλλίου, στὸ *Συναξάρι τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως*, στὰ *Acta Sanctorum*, στὸ *Μηνολόγιο Βασιλείου τοῦ Β΄* καὶ στὸν Σκυλίτση παρὰ Κεδρηνῶ¹³. Καὶ μόνο στὰ Πρακτικὰ τῆς Γ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (431) ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ Λαρίσης Βασιλείου μὲ τὸν τίτλον τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλίας καθὼς καὶ τὰ ὀνόματα ὀκτὼ ἀκόμη ἐπισκόπων πόλεων τῆς Θεσσαλίας, ὄχι ὅμως τῆς πόλεως Τρίκκης.

Εἰδικὰ γιὰ τὴν Τρίκκη, κατὰ τὴν περίοδο ἀπὸ τὸν 4ο αἰ., πολὺ μεταγενέστερες πληροφορίες μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἀναφέρονται ὡς ἐπίσκοποι τῆς πόλεως αὐτῆς τὰ ὀνόματα τοῦ Διοδώρου (325) καὶ τοῦ Ἡλιοδώρου (380), χωρὶς ἄλλα στοιχεῖα γιὰ τὴν προέλευση καὶ πηγὴ τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν. Ἔτσι, γιὰ τὸν Διόδωρον ἔχομε τὴν πληροφορία ἀπὸ τὸν Σκυλίτση (11ος) ὅτι ἔλαβε μέρος στὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (325) ὡς ἐπίσκοπος Τρίκκης μαζί μὲ τὸν Λαρίσης Ἀχιλλίω^{13α}, ἀλλὰ ἡ πληροφορία αὐτὴ δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ καμιά ἄλλη πηγὴ καὶ θεωρεῖται μᾶλλον ἀνακριβής. Τὸ πιθανότερον εἶναι ὅτι ὁ Διόδωρος θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωσθῆ ὡς Ἡλιόδωρος. Γιὰ αὐτὸν οἱ πληροφορίες θεωροῦνται γνήσιες καὶ ἐπιβεβαιώνονται καὶ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς Σωκράτη¹⁴ καὶ Νικηφόρον Κάλλιστον¹⁵, ὅτι πράγματι ὁ Ἡλιόδωρος ὑπῆρξε ἐπίσκοπος Τρίκκης. Στοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους γιὰ τὴν πόλη Τρίκκη ἀναφέρεται μετὰ τὸν Ἡλιόδωρον καὶ κάποιος ἄλλος ἐπίσκοπος αὐτῆς ὀνόματι Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μέρος στὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδο (879-880), τὴν καλουμένη «Ψευδο-Φωτιανή»¹⁶.

Τὸν 10ο αἰῶνα ἀναφέρεται σ' ὅλους τοὺς ἐπισκοπικοὺς Καταλόγους ὡς ἐπίσκοπος Τρίκκης ὁ Οἰκουμένιος, ὁ ὁποῖος φέρεται ὅτι ἀκμάζει στὰ μέσα τοῦ 10ου αἰῶνα καὶ ὅτι εἶναι συγγραφέας ἐρμηνευτικῶν ἔργων σὲ βιβλίον τῆς Κ. Διαθήκης. Συγκεκριμένα ἀναφέρεται ὅτι ἔγραψε ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, στὶς Ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου καὶ στὶς Καθολικὲς ἐπιστολὰς, κατὰ τὸν τύπον τῶν ἐρμηνευτικῶν Σειρῶν: κάποιο δηλαδὴ εἶδος μεταξὺ τῶν ἐρμηνευτικῶν Σειρῶν καὶ τῶν αὐτοτελῶν ὑπομνημάτων¹⁷.

Αὐτὸς ὁ Οἰκουμένιος ποὺ ἀναφέρεται ὡς ἐπίσκοπος Τρίκκης

καὶ συγγραφέας, πουθενὰ δὲν ἀναφέρεται ὡς ᾿Αγιος καὶ πολιοῦχος τῆς Τρίκκης.

Ἑρμηνευτικὲς Σειρὲς ὀνομάζονται συλλογὲς ἢ ἀνθολόγια μὲ εἰδικὰ ἑρμηνευτικὰ σχόλια ἢ ἀποσπάσματα ἀπὸ διάφορα ἔργα τῶν μεγάλων πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων σὲ διάφορα βιβλία τῆς ᾿Αγίας Γραφῆς. Ἐπειδὴ τὰ σχόλια ἢ τὰ ἀποσπάσματα αὐτὰ παρατίθενται κατὰ συγγένεια τοῦ περιεχομένου τους, τρόπον τινὰ ὡς κρίκοι, ἀποτελοῦν μιὰ συνεχή ἀλυσίδα ἢ σειρά ὡς ἓνα ἑνιαῖο σύνολο.

Ἡ χρησιμότητα τῶν Σειρῶν αὐτῶν εἶναι μεγάλη γιατί μᾶς διασώζουν ἑρμηνευτικὴ παράδοση (ἀρχαίων, κατὰ κανόνα, μεγάλων πατέρων, ὡς τοῦ ᾿Ωριγένη, τοῦ Χρυσοστόμου, τῶν Καππαδοκῶν, τοῦ Κυρίλλου, τοῦ Φωτίου) καὶ συντελοῦν στὴν ὀρθὴ κατανόηση τοῦ κειμένου τῶν Ἑρμηνευομένων βιβλίων τῆς ᾿Αγίας Γραφῆς. Ὁ συντάκτης τῶν ἑρμηνευτικῶν αὐτῶν Σειρῶν δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνας ἑρμηνεύτης, ποὺ παραθέτει τὶς διαφορὲς γνώμες τῶν προγενεστέρων του μεγάλων συγγραφέων μὲ τὴ συρραφὴ τῶν χωρίων (ἀλλὰ προσφέρει καὶ δικές του ἑρμηνευτικὲς παρατηρήσεις καὶ πολλὲς φορὲς ἀρκετὰ ἐπιτυχεῖς¹⁸).

Ὁ Οἰκουμένιος τοῦ 10ου αἰώνα εἶναι ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς σειρογράφους καὶ διακρίνεται γιὰ τὴ σαφήνεια καὶ τὴν ὀρθὴ ἑρμηνευτικὴ κρίση του. Τὰ ἑρμηνευτικὰ αὐτὰ ὑπομνήματα τοῦ Οἰκουμένιου, παρ' ὅλες τὶς διαφορὲς καὶ τὶς παραλείψεις ποὺ παρουσιάζει τὸ κείμενό τους στὴ χειρόγραφη παράδοση καὶ παρὰ τὶς ὁμοιότητές τους μὲ τὰ ἀντίστοιχα ὑπομνήματα τοῦ Θεοφυλάκτου Ἀχρίδος (1070) καὶ τὴν ἐντελῶς διαφορετικὴ μορφή ποὺ παρουσιάζει ἰδίως τὸ ὑπόμνημα στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀπ. Παύλου, μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν ὅπωςδῆποτε στὸν Οἰκουμένιον Τρίκκης.

Εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ γίνῃ ἀκόμη μεγαλύτερη κριτικὴ ἔρευνα καὶ προσεκτικὴ μελέτη γιὰ νὰ ἐξακριβωθοῦν ποῖα τελικὰ ἀπὸ τὰ ὑπομνήματα αὐτὰ ἀνήκουν ὅπωςδῆποτε στὸν Οἰκουμένιο καὶ νὰ προσδιορισθῇ ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο ἔζησε ὁ συντάκτης τους.

Ἐνα ἄλλο ἑρμηνευτικὸ ἔργο-ὑπόμνημα στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου ἀποδίδεται ἐπίσης στὸν Οἰκουμένιο (6ος αἰώνας). Τὸ κείμενον ὅμως αὐτοῦ, παρὰ τὶς ἀνωμαλίες του, προσθῆκες καὶ παραλείψεις του, ὁμοιάζει μὲ τὸ ἀντίστοιχο ἑρμηνευτικὸ ὑπόμνημα στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἀνδρέα Καισαρείας¹⁹. Μάλιστα ὁ Beck²⁰ δέχεται

ὅτι τὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Οἰκουμενίου εἶναι σχεδὸν κατὰ λέξη ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ὑπόμνημα στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἀνδρέα Καισαρείας, ὁ ὁποῖος ἔζησε μεταξὺ 563-614. Τοῦτο, ἀπὸ ὅσα τουλάχιστον εἶναι γνωστά, θεωρεῖται ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα ὑπομνήματα στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου καὶ ἐχρησίμευσε ὡς ὑπόδειγμα στοὺς μεταγενέστερους ὑπομνηματιστὲς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ²¹, ἂν καὶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι νεώτεροι ἐρευνητὲς, πὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἀρχαιότητα τοῦ Οἰκουμενίου ἔναντι τοῦ Ἀνδρέα Καισαρείας²². Ἡ ἀξία τοῦ ἐρμηνευτικοῦ αὐτοῦ ὑπομνήματος τοῦ Ἀνδρέα Καισαρείας βρίσκεται πὺ πολὺ ὄχι τόσο στὴν ἐρμηνευτικὴ προσφορὰ του ὅσο στὸ ὅτι διασώζει τὸ ἀρχαιότερο κείμενο τῆς Ἀποκαλύψεως, πρᾶγμα πὺ ἔχει μεγάλη σημασία καὶ γιὰ τὴν κριτικὴ τοῦ κειμένου τοῦ βιβλίου αὐτοῦ²³.

Καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι· ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Οἰκουμένιος (τοῦ βου αἰῶνα) στὸν ὁποῖον ἀποδίδεται τὸ ἐρμηνευτικὸ ὑπόμνημα στὴν Ἀποκάλυψη καὶ ποιά σχέση μπορεῖ νὰ ἔχει μὲ τὸν Οἰκουμένιον τοῦ 10ου αἰῶνα, τὸν συγγραφέα τῶν ἐρμηνευτικῶν ὑπομνημάτων στὶς Πράξεις, στὶς Ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου καὶ στὶς Καθολικὲς Ἐπιστολές;

Κατὰ τοὺς εἰδικοὺς μελετητὲς καὶ γενικὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευνα πρόκειται γιὰ κάποιον Ἑλληνα ἐρμηνευτὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκείνης περιόδου, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα καὶ μὲ ἐσωτερικὲς μαρτυρίες, ἔζησε περὶ τὸ 600 ἢ κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ βου αἰῶνα (530-550)²⁴. Αὐτὸς ὁ Οἰκουμένιος ἦταν λαϊκὸς καὶ ὑπῆρξε ὁπαδὸς τοῦ μονοφυσίτου Σεβήρου, ἄρα αἰρετικὸς, καὶ οὐδεμία σχέση φαίνεται νὰ ἔχει μὲ τὴν Τρίκκη²⁵, δεδομένου ὅτι οἱ Ἀγιολογικὲς πηγὲς δὲν ἀναφέρουν καθόλου καὶ πουθενὰ ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξε ἐπίσκοπος Τρίκκης, πολὺ δὲ περισσότερο ὅτι ἦταν ἅγιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς πόλεως αὐτῆς²⁶. καὶ κατὰ συνέπεια δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὸν Οἰκουμένιο τοῦ 10ου αἰῶνα (πλὴν τῆς ὁμωνυμίας), πὺ ὑπῆρξε ἐπίσκοπος Τρίκκης.

Ἔτσι, κανένας ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς μνημονευθέντες Οἰκουμένιους δὲν ἀναφέρεται ὡς Ἅγιος καὶ πολιοῦχος Τρίκκης²⁷.

Καὶ ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι οὔτε ὁ Οἰκουμένιος τῶν μέσων τοῦ βου αἰῶνα, ὁ συγγραφέας δηλαδὴ τῆς ἐρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως, οὔτε ὁ Οἰκουμένιος τῶν μέσων τοῦ 10ου αἰῶνα, ὁ συγγραφέας τῶν ὑπομνημάτων τῶν ἐρμηνευτικῶν Σειρῶν στὶς Πράξεις, στὶς Ἐπιστο-

λὲς τοῦ Παύλου καὶ τὶς Καθολικὲς ἐπιστολές, τότε ποιὸς μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ Οἰκουμένιος, τὸν ὁποῖον ἡ τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση ἀναγνωρίζει ἀπὸ πολὺ παλαιὰ ὡς ᾿Αγιον, ἐπίσκοπο καὶ πολιοῦχο τῆς Τρίκκης;

Ἐφ' ὅσον οὔτε ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα οὔτε οἱ εἰδικοὶ μελετητὲς ἀφήνουν θέση γιὰ τὸν ᾿Αγιον, ἐπίσκοπο καὶ πολιοῦχο τῆς Τρίκκης, μήπως θὰ πρέπει νὰ γίνῃ παραδεκτὸν ὅτι ἐκ πλάνης καὶ λάθους ἀναγνωρίζεται ὁ Οἰκουμένιος ὡς ᾿Αγιος, ἐπίσκοπος καὶ πολιοῦχος Τρίκκης; Μήπως θὰ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση τῆς πόλεως Τρίκκης ἐντελῶς ἀνιστόρητα ἀνεῦρε ἓναν Οἰκουμένιον, τὸν ἀξιοποίησε καὶ τὸν οἰκειοποιήθηκε;

Βέβαια, ὅσοι ἀσχολοῦνται εἰδικότερα μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ γνωρίζουν καλύτερα τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει μέλη τῆς ὡς ἁγίους, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπηρεασθοῦν ἀπὸ τὰ πορίσματα στὰ ὁποῖα κατέληξε μέχρι τώρα ἡ ἔρευνα καὶ οὔτε νὰ ἐπηρεασθοῦν ἀπὸ τὶς διατυπωθεῖσες ἀπόψεις τῶν μελετητῶν τῆς γραμματολογίας.

Καὶ τοῦτο διότι ἡ τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ ἡ βαθιὰ ριζωμένη ἀπὸ αἰῶνων ἀκλόνητη πίστη τοῦ ποιμνίου τῆς πόλεως Τρίκκης στὴν ὕπαρξη ᾿Αγίου, ἐπισκόπου καὶ πολιοῦχου τῆς πόλεως Τρίκκης, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Οἰκουμένιου, δὲν εἶναι δυνατόν, σὲ καμία περίπτωσι νὰ ἀγνοηθῇ. Καὶ νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ παράδοση αὐτὴ καὶ ἡ πίστη στὴν ὕπαρξη Οἰκουμένιου, ᾿Αγίου, ἐπισκόπου καὶ πολιοῦχου τῆς Τρίκκης εἶναι σύμφωνη καὶ μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὰ κρατοῦντα στὴν Ἐκκλησία. Διότι, ὅπως εἶναι γνωστὸν, ἡ Ἐκκλησία ποτὲ δὲν σπεύδει νὰ ἀνακηρύξῃ κάποιο ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ὡς ᾿Αγιον, ἀλλ' ἀφήνει νὰ περάσῃ ἀρκετὸς χρόνος καὶ νὰ ἐδραιωθῇ στὴ συνείδηση τῶν πιστῶν ἡ ἀγιότητά του. Περιμένει δηλαδὴ ἡ Ἐκκλησία τὴν πλήρη καὶ ἀνεπηρέαστη ἀποδοχὴν κάποιου ὡς ᾿Αγίου ἀπὸ μέρος τοῦ πληρώματός της καὶ τότε ἀντικειμενικὰ καὶ ἀμερόληπτα λαμβάνει τὶς σχετικὲς ἀποφάσεις της. Ἐτσι, ὅταν ἔχει ἀναγνωρισθῇ καὶ τιμηθῇ κάποιος ὡς ᾿Αγιος ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας — τῆς κάθε τοπικῆς Ἐκκλησίας — τότε καὶ μόνο ἡ Μεγάλὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ μόνη ἀρμόδια ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, προβαίνει καὶ ἐπισήμως στὴν ἀνακήρυξή του ὡς ᾿Αγίου. Καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸ καθιερώνεται ἡ τιμὴ, καὶ καθορίζεται ἡ μνήμη τοῦ ᾿Αγίου· δηλαδὴ τότε ἡ Ἐκκλησία ἐγγράφει αὐτὸν στὰ δίπτυχά της.

Ἄλλὰ γὰρ νὰ καταλήξει ἡ Ἐκκλησία στὴν ἐνέργειά της αὐτή, τῆς ἐπισφραγίσεως τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματός της, πρέπει ἀπαραιτήτως, ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως νὰ ὑπάρχουν ὀρισμένες προϋποθέσεις. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀναγνωρίσει κάποιον ὡς Ἅγιον εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε ἢ ἐπειδὴ τὸ ἐζήτησαν κάποιοι ἢ τὸ ἐπιθυμοῦν μερικοί. Οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς ἀναφέρονται στὸ μαρτυρικὸ θάνατο, στὴν καλὴ μαρτυρία ἢ ὁμολογία τῆς πίστεως στὸν Χριστό (μάρτυς), ἢ νὰ ἔχει ζήσει τὸ μαρτύριο τῆς συνειδήσεώς του (ὁμολογητῆς) ἢ νὰ ἔχει ἐπιτελέσει θαύματα καὶ ἀκόμη, νὰ συγκεντρώνει μερικὰ ἄλλα στοιχεῖα μὲ τὰ ὁποῖα γίνεται φανερὸ καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι ἔχει καταστήσει τὸν ἑαυτὸν του δεκτικὸν καὶ ὄργανον τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς μεταδόσεως αὐτῆς.

Ὅπως, ἄλλωστε, εἶναι γνωστὸν, ἡ ἀγιότητα τῶν πιστῶν ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ συμμετοχὴ τους στὴ θεία ἀγιότητα. Χωρὶς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ζωὴ ἀγιότητος τῶν πιστῶν, συνεπῶς ἡ ζωὴ ἀγιότητος οὐσιαστικὰ εἶναι ἡ πνευματικὴ ζωὴ, ποὺ ζεῖ κανεὶς μὲ τὴ συμμετοχὴ του στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ τὸ μόνον μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι δυνατὸν ὁ πραγματικὸς πιστὸς νὰ θεωρηθῆ «καινὸς ἄνθρωπος». Ἔτσι ἡ πνευματικὴ ζωὴ κάθε πιστοῦ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὅτι γίνεται καὶ συντελεῖται ἀτομικὰ καὶ μεμονωμένα. Ἡ ἀγιότητα καὶ ἡ σωτηρία δὲν εἶναι μόνον προσωπικὴ ὑπόθεση τοῦ καθενός, ἀλλὰ καὶ ὑπόθεση διαπροσωπικῶν σχέσεων, ποὺ πραγματώνονται ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν οὐσιαστικὴν συμμετοχὴ του στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ τὴ Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ποὺ συντελεῖ στὴ θέωση τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας²⁷. Ἡ Ἐκκλησία, κλῆρος καὶ λαός, ἐν ἀδιασπᾶστῳ ὁμοφωνία, καὶ ἄνευ τυπικῶν καὶ ὀργανωτικῶν πράξεων, ἀνεγνώριζον τὴν ἀγιότητα τῶν τιμωμένων, ἢ δὲ πάνδημος αὕτη ἀναγνώρισις ἀποτελεῖ οἶονεὶ καὶ τὴν ἐπικυρωτικὴν πράξιν «τῆς τῶν μαρτύρων καὶ ἀγίων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνακηρύξεως»^{27α}. Ἔτσι στὴν ὀρθόδοξη παράδοση, ὅπως ἤδη τεκμηριωμένα ἔχει ἀποσαφηνισθῆ «ἡ ἀναγνώρισις τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδοξασμένων προσώπων, τῶν εὐαρεστησάντων αὐτῶ, καὶ ἡ κατάταξις αὐτῶν εἰς τὸν χορὸν τῶν Ἁγίων ἐγένετο, γίνεται καὶ ὀφείλει νὰ γίνεται ὑπὸ τῆς γενικῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως ποιμένων καὶ ποιμενομένων ἄνευ ἄλλης πρωτοβουλίας καὶ ἐπισήμου ἐπεμβάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς» πάλι κατὰ τὸν Ἀμ. Ἀλιβιζάτον.

Γιὰ ὄλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, ποὺ ἀποτελοῦν τὶς οὐσιαστικὲς προϋποθέσεις ἀγιοποιήσεως, κατανοεῖται γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν περιμένει καὶ δὲν βιάζεται νὰ ἀνακηρύσσει πιστὰ τῆς τέκνα ὡς Ἅγιους. Περιμένει δηλαδὴ νὰ διαπιστωθῇ ἡ ὑπαρξὴ τῶν παραπάνω προϋποθέσεων στὴ συνείδηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος καὶ ἀφοῦ ἐλέγξει τὴν ἀναμφισβήτητη πλέον ἀλήθεια καὶ διαπιστώσει τὴν ἐδραίωση τῆς πεποιθήσεως καὶ ἀποδοχῆς γιὰ τὴν ἀγιότητα, τότε καὶ μόνο προβαίνει καὶ στὴν οὐσιαστικὴ καὶ τυπικὴ πλέον ἐπίσημη ἀναγνώριση τοῦ Ἅγίου.

Ἐδῶ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ πρακτικὴ αὐτῆς τῆς ἀναγνώρισεως ὡς Ἅγίου δὲν ἴσχυε πάντοτε καὶ οὔτε ἐφηρμόζετο παλαιότερα, κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, αὐτὴ ἡ πρακτικὴ εἶναι μεταγενέστερων χρόνων πράξη τῆς Ἐκκλησίας.

Γιὰ τὸν Οἰκουμένιον, τῆς περιπτώσεώς μας, ὑπάρχει ἀσφαλῶς ἐδραιωμένη καὶ βαθιὰ ριζωμένη πίστη ἀπὸ αἰῶνων καθὼς καὶ ἱστορικὴ παράδοση τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Οἰκουμένιος ὑπῆρξε Ἅγιος, ἐπίσκοπος Τρίκκης καὶ πολιοῦχος αὐτῆς. Ἡ πίστη αὐτὴ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τοπικὴ ἱστορικὴ παράδοση συμφωνεῖ μὲ τὰ παραπάνω ἀναφερθέντα κριτήρια καὶ τὶς προϋποθέσεις ποὺ θεωρεῖ ἡ Ἐκκλησία ὡς ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἀναγνώρισή του ὡς Ἅγίου.

Καὶ βέβαια δὲν εἶναι μόνο ἡ τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση ποὺ συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ Οἰκουμένιου ὡς Ἅγίου, ἐπισκόπου καὶ πολιοῦχου τῆς πόλεως Τρίκκης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ αἰῶνες καθολικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἀναγνώριση καὶ τιμὴ τοῦ Οἰκουμένιου ὡς Ἅγίου, ἐπισκόπου καὶ πολιοῦχου Τρίκκης.

Ἐδῶ κρίνομεν ἀπαραίτητον νὰ ἀναφέρομεν παρενθετικὰ α) τὴν κατὰ παράδοξον τρόπον παράλειψη τῆς ἐορτῆς τοῦ Οἰκουμένιου ὡς Ἅγίου ἀπὸ τὰ μηναιῖα μετὰ τὰ μέσα περίπου τοῦ 16ου αἰῶνα καὶ β) τὴν διακοπὴ τῆς τιμῆς τοῦ ἐορτασμοῦ του καὶ τῆς ἀναγνώρισεώς του ὡς Ἅγίου καὶ πολιοῦχου τῆς πόλεως Τρίκκης, γιὰ ὀλίγο χρονικὸ διάστημα, στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας ἀπὸ τοὺς ἀειμνήστους Μητροπολίτες Τρίκκης Ἄνθιμο Παντελάκη καὶ Χερουβεῖμ Ἄννινο²⁸. Τοῦτο, πιθανόν, μπορεῖ νὰ ἀποδοθῇ στὴν ἐπιφύλαξή τους νὰ ἀποφευχθῇ ἐνδεχομένη σύγχυση τοῦ Ἅγίου Οἰκουμένιου μὲ τοὺς δύο ἄλλους ἀναφερθέντας Οἰκουμένιους καὶ προφανῶς στὸν ἐπηρεασμὸν τους ἀπὸ τὶς ἤδη διατυπωθεῖσες γνῶμες τῶν εἰδικῶν μελετητῶν γιὰ

τὴν ὑπαρξὴ τοῦ μονοφυσίτου, αἰρετικοῦ, Οἰκουμενίου (6ου αἰ.) καὶ τοῦ ἄλλου Οἰκουμενίου ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε μὲν ἐπίσκοπος Τρίκκης (10ος αἰ.) καὶ συγγραφέας ὑπομνημάτων σὲ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὄχι ὅμως Ἅγιος καὶ πολιοῦχος τῆς πόλεως Τρίκκης. Οἱ αὐτοὶ πιθανὸν λόγοι νὰ ὀδήγησαν καὶ στὴν διακοπὴν τῆς ἀναφορᾶς καὶ μνείας τοῦ Οἰκουμενίου ἀπὸ τὰ μηναιᾶ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰώνα.

γ. Ἀλλὰ ἡ ἀναγνώριση καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Οἰκουμενίου ὡς Ἁγίου καὶ πολιοῦχου μαρτυρεῖται, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ ἀπὸ ἄλλες συγκεκριμένες ἐνέργειες Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι δυνατὸν μὲ κανένα τρόπο καὶ καμία δικαιολογία νὰ ἀγνοηθοῦν. Καὶ αὐτὲς εἶναι:

1. Ἡ σαφὴς καὶ κατηγορηματικὴ ἀναφορὰ τοῦ Οἰκουμενίου ὡς Ἁγίου καὶ ἐπισκόπου Τρίκκης ἀπὸ τὸν Φιλόθεον, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (1354-1376). Ὁ Φιλόθεος στὸ ἔργο του *Ἐρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας* συνιστᾷ στὸν ἱερέα νὰ βγάλει «μερίδα» τοῦ Ἁγίου Ἱεράρχου Οἰκουμενίου Τρίκκης λέγων «*τῶν ἐν ἁγίοις πατέρων ἡμῶν καὶ οἰκουμενικῶν μεγάλων διδασκάλων καὶ ἱεραρχῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ, Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου, Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου, τοῦ δικαίου Λαζάρου, Ἀχιλλίου Λαρίσης, Οἰκουμενίου Τρίκκης καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἱεραρχῶν, μερίδα...*»²⁹ ἀποδεχόμενος ἔτσι ἐπικρατοῦσα ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, ἡ ὁποία ἀνεγνώριζε τὸν Οἰκουμένιον ὡς Ἅγιο καὶ ἐπίσκοπο Τρίκκης, χωρὶς καμιά ἐπιφύλαξη καὶ ἐνδοιασμό. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἡ παράδοση αὐτὴ ἡ ὁποία ἀνεγνώριζετο ἀπὸ τὴν κορυφὴν τῆς Ἐκκλησίας, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἀπεδέχετο τὸν Οἰκουμένιον ὡς Ἅγιο καὶ ἐπίσκοπο τῆς Τρίκκης, συνεχίζετο μέχρι τελευταῖα καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐφαρμόζεται στὴν πράξη ἀπὸ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία, καθόσον ἱερεῖς κατὰ τὴν τέλεση τῆς λειτουργίας μνημονεύουν «*Ἀχιλλίου, Βησσαρίωνος ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης καὶ Οἰκουμενίου Τρίκκης τῶν θαυματουργῶν*». Καὶ ὅπως εἶναι λογικὸ καὶ ἐπόμενο ἡ λειτουργικὴ αὐτὴ πράξη τῆς μνημονεύσεως δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ διατηρεῖται καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνεται ἐπὶ τόσους αἰῶνες ἂν δὲν ἀπηχοῦσε ἀρχαιοτάτη ἐκκλησιαστικὴ καὶ μὴ ἀμφιβαλλομένη παράδοση τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνη ἄλλωστε καὶ μὲ τὴν κανονικὴν πράξιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἥτοι τῆς καθόλου Ἐκκλησίας.

2. Ἡ γραπτὴ, ἰδιόχειρη ἀφιέρωση τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου Δ΄ Βυζαντίου Μουσελίνη (1671-1694) (πατριάρχευσε 5 φορές, μὲ διακοπές)³⁰ στὴν Ἱ. Μ. Ἰβήρων, τοῦ Ἁγίου Ὁρους τοῦ ὑπ. ἀριθ. 571 κώδικα, ὁ ὁποῖος περιέχει μεταξύ ἄλλων καὶ δέκα ἔξι (16) πανηγυρικοὺς λόγους τοῦ ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης Ἀντωνίου σὲ Δεσποτικὲς καὶ Θεομητορικὲς ἑορτὲς καθὼς καὶ σὲ ἑορτὲς Ἀγίων, ὅπως εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, εἰς τὸν Ἅγιον Σεραφεῖμ, εἰς τὸν Ἅγιον Οἰκουμένιον (λόγος πέμπτος), καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Κυπριανὸν Λαρίσης (λόγος ἕκτος). Ὅλοι οἱ λόγοι καλύπτουν περὶ τὰ 55 φύλλα τοῦ κώδικα καὶ ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸν Ἅγιον Οἰκουμένιον λόγος καλύπτει 13 φύλλα³¹.

3. Οἱ γραπτὲς καὶ ἀναμφισβήτητες μαρτυρίες, ποὺ παρέχονται ἀπὸ τὸ *Ἐγκώμιο καὶ τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Οἰκουμένιου*, ποὺ ἔγραψε ὁ Πατριάρχης Ἀντώνιος (1389-1397). Ὁ Ἀντώνιος, ὡς γνωστόν, ἐχρημάτισε προηγουμένως Μητροπολίτης Λαρίσης-Τρίκκης καὶ ἔζησε στὴν ἐπισκοπὴ Τρίκκης (1340-1362)^{31α} γιατί βρῆκε τὴν πόλη, στὴν ὁποία ψηφίσθηκε ὡς μητροπολίτης, τὴ Λάρισα, «ἀκατοίκητη καὶ ἔρημη ἀπὸ ἀνθρώπινα ἴχνη, φωλεὰ τῶν θηρίων καὶ καταφύγιο τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, ἐνῶ τὸ ἄλλοτε περίλαμπρο καὶ σεβάσμιο τέμενος τοῦ πολιοῦχου ἁγίου Ἀχιλλίου εἶχε καταστήσει ὀρμητήριον ληστῶν»³² καὶ γι' αὐτὸ ἐγκαταστάθηκε στὰ Τρίκαλα. Ὁ Ἀντώνιος εἶναι, κατὰ συνέπεια, ὁ κατ' ἐξοχὴν κυριώτερος μάρτυρας καὶ ὁ αὐθεντικὸς ἐκφραστὴς τῆς παραδόσεως καὶ τῆς κανονικῆς πράξεως, ἡ ὁποία ἴσχυε καὶ ἠκολουθεῖτο τόσο ἀπὸ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία τῆς πόλεως Τρίκκης σχετικὰ μὲ τὸν Ἅγιον καὶ πολιοῦχον αὐτῆς Οἰκουμένιον ὅσο καὶ γενικὰ στὴν Ἐκκλησία, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Αὐτὴ τὴ ριζωμένη καὶ ζῶσα παράδοση διατυπώνει στὸ *Ἐγκώμιο* καὶ στὴν *Ἀκολουθία* ποὺ συνέταξε γιὰ τὸν Ἅγιον Οἰκουμένιον ὁ ἴδιος ὁ Ἀντώνιος.

Εἶναι δηλαδὴ οἱ γραπτὲς μαρτυρίες τοῦ Πατριάρχου Ἀντωνίου, ποὺ διετέλεσε καὶ Μητροπολίτης Λαρίσης, ἡ βασικώτερη καὶ κυριώτερη πηγὴ πληροφοριῶν γιὰ τὸν Ἅγιον Οἰκουμένιον, γιατί ἀπηχεῖ ἀναμφίβολα τὴν παραδεδεγμένην ἀπὸ αἰώνων καὶ ἰσχύουσαν ἀκόμη καὶ στὴν ἐποχὴν τοῦ τοπικῆ ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης· παράδοση, τὴν ὁποία ἐγνώριζε προσωπικά, ἀπεδέχετο ὀλοκληρωτικά, καὶ τώρα ὡς Πατριάρχης, μὲ τὴν αὐθεντικότητά τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιωματός του, διεκήρυττε ἀξιωματικὰ γραπτῶς καὶ προφορι-

κῶς. Ἐτσι ὁ Πατριάρχης Ἀντώνιος ἀνεγνώριζε τὸν Οἰκουμένιον Ἅγιο καὶ πολιοῦχο τῆς Τρίκκης.

Ὁ Μητροπολίτης Ἀντώνιος ἐξεφώνησε τὸ Ἐγκώμιον γιὰ τὸν Ἅγιο Οἰκουμένιον κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς του, τὴν 3ῃ Μαΐου. Καὶ ὅπως μπορεῖ νὰ παρατηρήσει κανεὶς στὸν λόγον αὐτόν, δὲν προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει τὴν ἀγιότητα τοῦ Οἰκουμενίου, γιὰτὶ αὐτὴ, κατὰ τὴν παραδεδεγμένη ἀγιολογικὴ ἀντίληψη, εἶναι δεδομένη. Ὁ Ἅγιος Οἰκουμένιος ἀνήκει στοὺς θαυματουργοὺς Ἁγίους πὺ ἡ χάρη του μεταξὺ τῶν ἄλλων παράγει ὕδωρ (ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀφθονία τοῦ ἀρίστης ποιότητος ὕδατος τῆς πόλεως). Ἀλλὰ ἐπιδιώκει νὰ προβάλει τὸν Ἅγιο ὡς πρότυπο καὶ νὰ διδάξει τὸν πρακτικὸν τρόπο τῆς ἀσκήσης τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Μὲ τὴν ἐνέργειά του αὐτὴ ὁ Μητροπολίτης Ἀντώνιος ἔρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴ βαθεῖα ριζωμένη τοπικὴ ἱστορικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, τὴν ἐπικρατοῦσα ἀπὸ αἰώνων, γιὰ τὴν ἀγιότητα τοῦ Οἰκουμενίου, ἡ ὁποία, ἀλλιῶς, ἂν δὲν ἦταν δηλ. ἀνεγνωρισμένη καὶ δεδομένη κατὰ τοὺς χρόνους του, δὲν θὰ δικαιολογοῦσε καὶ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ λόγου-Ἐγκωμίου αὐτοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Οἰκουμένιον.

Προφανῶς ὑπῆρχε Ἅγιος Οἰκουμένιος, ἦταν ἀνεγνωρισμένος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ὡς Ἅγιος καὶ πολιοῦχος Τρίκκης καὶ γι' αὐτὸ ὁ Μητροπολίτης Ἀντώνιος ἐξεφώνησε λόγο-Ἐγκώμιον γι' αὐτόν.

Εἰς τὸ Ἐγκώμιον αὐτὸ παρέχονται καὶ πολλὰς ἄλλες, χρήσιμες ὅπωςδὴποτε, πληροφορίες, οἱ ὁποῖες μάλιστα ἐνισχύονται καὶ ἀπὸ νεώτερες ἐπιστημονικὰς ἔρευνες, ἱστορικὰς, ἀρχαιολογικὰς κτλ. καὶ οἱ ὁποῖες χωρὶς νὰ ἔχουν διαψευσθῆ σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὴν πόλιν Τρίκκη.

Ἐτσι, τὸ Ἐγκώμιον αὐτὸ ὁ Μητροπολίτης Ἀντώνιος ἐξεφώνησε μέσα στὸ ναὸ τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ³³, ὁ ὁποῖος στὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου ἀποκαλεῖται ναὸς τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ ὁ ὁποῖος Ἀρχάγγελος Μιχαήλ, πρὶν ἀπὸ τὸν Οἰκουμένιον, ἐτιμᾶτο καὶ ἀνεγνωρίζετο ὡς πολιοῦχος τῆς πόλεως Τρίκκης.

Κατὰ τὸ Ἐγκώμιον ὁ ναὸς αὐτός, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐφυλάσσετο ἡ λειψανοθήκη τοῦ Ἁγίου, ἦταν μέσα στὰ τεῖχη τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα εἶχαν «μίαν μόνην πύλην δεξιὰ τῆς ὁποίας εὐρίσκετο ὁ ναὸς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ». Ὁ ναὸς οὗτος κτίσθηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ Γ' τὸν Μέθυσσο, γιὰ τῆς βασίλισσας Θεοδώρας κατὰ τὸν 9ο αἰῶνα καὶ κἀκε τρεῖς φορὲς μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Μητροπο-

λίτου Ἄντωνίου, ὅπως λέγει στὸν λόγον του, στὸν Ἅγιον Κυπριανόν «καὶ ὀροφῆς γὰρ προσηκούσης ἐστὶν ἐνδεῆς καὶ τὰ τῆς ἱστορίας ἀπημαύρωτο τῷ παμφάγῳ πυρὶ ἐκ τρίτου ταύτην καταφλέξαντι». «Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἀνθρώπων οὐ ὀλίγοι φθορᾶς τῆς ἐκ τοῦ πυρὸς γεγόνασι παρανάλωμα»³⁴. Προφανῶς ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰ αὐτὴ ἐκάησαν καὶ πολλοὶ κάτοικοι.

Ὁ ναὸς αὐτὸς τοποθετεῖται στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ φρουρίου, ὅπου, κατὰ τοὺς ἀρχαιολόγους, διακρίνονται ἀκόμη τμήματα τοίχων χριστιανικοῦ ναοῦ³⁵, καὶ ὅπου, κατὰ τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Ἄντωνιον, ἦταν ὁ ναὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου καὶ Ταξιάρχου Μιχαήλ³⁶.

Ἐπίσης, κατὰ τὸ Ἐγκώμιον ἢ Τρίκκη τοῦ 14ου αἰώνα βρισκόταν δυτικὰ τῆς σημερινῆς πόλεως καὶ προκαλεῖ ἐντύπωση τὸ ὅτι δὲν ἀναφέρεται σ' αὐτὸ ὁ ποταμὸς Ληθαῖος, ὁ ὁποῖος ὡς γνωστὸν, διασχίζει τὴ σημερινὴ πόλη, ἢ ὁποία εἶναι κτισμένη ἐπάνω στὴν ἀρχαία Τρίκκη καὶ γύρω ἀπὸ τὴν ἀκρόπολή της.

Ἄλλες πληροφορίες τοῦ Ἐγκωμίου σχετίζονται μὲ τὸ βίο καὶ τὴν ἀγιότητα τοῦ Οἰκουμενίου.

Ἔτσι, κατὰ τὸν Μητροπολίτη Ἄντωνιον ὁ Οἰκουμένιος (ὅπως καὶ ὁ Ρηγῖνος) εἶναι ἀνιψιὸς τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου³⁷, Μητροπολίτου Λαρίσης, μὲ τὸν ὁποῖο ἔλαβε μέρος στὴν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τὸ 325 στὴ Νίκαια, «τῷ μεγάλῳ Ἀχιλλίῳ ἐπόμενος»³⁸. Καὶ ὁ μὲν Ρηγῖνος, ἀνιψιὸς ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, ἔγινε ἐπίσκοπος Σκοπέλου καὶ ἀποκεφαλίσθηκε τὸ 362. Ἀναγνωρίζεται δὲ ὡς Ἅγιος καὶ πολιοῦχος τῆς νήσου καὶ ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 25η Φεβρουαρίου³⁹. μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἡ τοπικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας τῆς νήσου Σκοπέλου, πὺ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει μέχρι σήμερα.

Ὁ δὲ Οἰκουμένιος, ἐκ Καππαδοκίας καταγόμενος, μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο χειροτονήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀχιλλίῳ ἐπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας Τρίκκης καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ ναὸ τῆς Θεοτόκου, τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται ὅτι εἶχε κτίσει ὁ Μ. Κωνσταντῖνος. Γιὰ τὴν πραγματικὴ θέση τοῦ ναοῦ αὐτοῦ δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη ἀπόλυτα σαφεῖς καὶ ἀποδεδεγμένες μαρτυρίες. Διασώζεται ὅμως ἓνα ψηφιδωτὸ δάπεδο παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ἢ ὁποία ἔχει ἀνακαλυφθῆ στὸ λόφο τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ καὶ τῆς ὁποίας τὰ στοιχεῖα τῆς κτητορικῆς ἐπιγραφῆς ὁμοιάζουν, κατὰ τοὺς

ἀρχαιολόγους ἐρευνητές του, μὲ ἀντίστοιχα ρωμαϊκῶν ἐπιγραφῶν τοῦ 4ου αἰ. καὶ αὐτὴ ἡ ὁμοιότητα συνηγορεῖ θετικὰ στὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁ ναὸς αὐτὸς εἶναι πιθανὸν ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἔκτισε ὁ Μ. Κωνσταντῖνος. Στὸ ἴδιο συμπέρασμα καταλήγουν καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἄλλων ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ μελετῶν, τὰ ὁποῖα ἀποκάλυψαν ὅτι ἡ πόλις Τρίκκη ἐκτεινόταν κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴ πλευρὰ τῆς ὄχυρᾶς ἀκροπόλεως⁴⁰, ἐπιβεβαιώνοντας ἔτσι τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Μητροπολίτου Ἀντωνίου⁴¹, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε καὶ τὸ ἡσυχαστήριον τοῦ Οἴκουμενίου, ποὺ βρισκόταν κάπου κοντὰ στὴν πόλις Τρίκκη καὶ ἐλέγετο «Καταφύγιον». Πιθανὸν τοῦτο νὰ τοποθετεῖται περίπου 8 χιλιόμετρα βόρεια τῆς πόλεως.

Κατὰ τὸ Ἐγκώμιον ἡ λειψανοθήκη τοῦ Ἁγίου Οἴκουμενίου μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν Τσάρο τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ (ὁ ὁποῖος κατέλαβε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 10ου αἰ. τὴν Θεσσαλία καὶ συνεπῶς καὶ τὶς πόλεις Λάρισα καὶ Τρίκκη), σὲ κάποια πόλις κοντὰ στὴν Ἡράκλεια τῆς Πελαγονίας (τὸ σημερινὸ Μοναστήρι), ἐνῶ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης στὸ ἄκρο μικρῆς νησίδος τῆς λίμνης Πρέσπας, ὅπου καὶ διασώζονται σήμερα ὑπολείμματα μεγαλοπρεποῦς ναοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου⁴². Στὴν περιοχὴ, ὅπου κατὰ τὸ Ἐγκώμιον μεταφέρθηκε ἡ λειψανοθήκη τοῦ Ἁγίου Οἴκουμενίου, ἦταν οἱ πόλεις τῶν Βιτωλίων (Μοναστήρι), τοῦ Πριλάπου καὶ τῆς ἀρχαίας Πελαγονίας, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει καμιὰ μαρτυρία ποὺ νὰ προσδιορίζει ἀκριβῶς σὲ ποιά πόλις μεταφέρθηκε ἡ λειψανοθήκη. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι αὐτὴ ἀποσιωπᾶται καὶ ἀπὸ τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Ἀντωνίου, στὸ ὁποῖο λέγεται μόνο «Ἄγεται εἰς ἓν τῶν κατὰ τὴν Ἰουστινιανειὴν ἐπαρχίαν πολισμάτων Ἡρακλεία τῆ Πελαγόνων οὐκ ἄποθεν»⁴³. Ἀργότερα τὸ λείψανον (μέρος) τοῦ Οἴκουμενίου ἐπιστράφηκε καὶ πάλι στὴν πόλις του, τὴν Τρίκκη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο τῆς περιοχῆς, ὅπου ἐφυλάσσετο μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν του. Καὶ καθὼς ἀναφέρεται⁴⁴, τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου διασώζεται σήμερον, ἀνευρεθὲν πρὸ ἐτῶν, στὸ σκευοφυλάκιον τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Φανερωμένης ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον Γυμνασιάρχην Γ. Παπαγεωργίου μέσα σὲ ἀργυρὴ θήκη χρονολογουμένη τὸ 1801 κατὰ τὴ σχετικὴ ἐπιγραφήν στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ καλύμματός της⁴⁵.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γραπτὲς μαρτυρίες τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων Πατριαρχῶν καὶ τοῦ Ἐγκωμίου τοῦ Μητροπολίτου Τρίκκης Ἀντωνίου καὶ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα γραπτὰ τε-

κμήρια καὶ μαρτυρίες βασικῆς σημασίας, ποὺ συντελοῦν θετικὰ καὶ ἀδιαμφισβήτητα στὴν ἀναγνώριση τοῦ Οἰκουμενίου ὡς Ἁγίου καὶ πολιοῦχου τῆς Τρίκκης, ὅπως:

4. Εἶναι τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου τὸ 1729, στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται «καὶ ὁ τῆς ἐκκλησίας πατὴρ ἱερός Οἰκουμένιος»⁴⁶, πρᾶγμα ποὺ προϋποθέτει τὴν ἀναγνώριση τοῦ Οἰκουμενίου ὡς ἱεροῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὴν πραγματικότητα ἐπαληθεύει τὴν τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας τῆς πόλεως Τρίκκης.

5. Ἄλλα τεκμήρια, εἶναι ἓνας ἀξιόλογος ἀριθμὸς φορητῶν εἰκόνων καὶ τοιχογραφιῶν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Οἰκουμενίου σὲ πολλοὺς ναοὺς καὶ ἱερὲς μονὲς τῆς περιοχῆς τῆς Μητροπόλεως Τρίκκης καθὼς καὶ σὲ ἄλλες περιοχές (ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ ἀείμνηστος Γ. Παπαγεωργίου)⁴⁷ καὶ ὅπως ἐν τῷ μεταξὺ ἔχουν ἀνακαλυφθῆ καὶ νεώτερες καὶ ἔχουν ἀνακοινωθῆ σὲ σχετικὰ συνέδρια καὶ μὲ διάφορα δημοσιεύματα.

Τοιχογραφίες στοὺς ἱεροὺς ναοὺς τῆς πόλεως Τρίκκης Ἁγίων Ἀναργύρων, Ἰωάννου Ἐλεήμονος, Ἁγίας Μονῆς, Ἁγίου Στεφάνου, Ἁγίας Φανερωμένης, Ἁγίας Ἐπισκέψεως.

Σὲ ναοὺς τῆς Καλαμπάκας καὶ τῶν Ἱ. Μονῶν τῶν Μετεώρων ὅπως σὲ παλαιὸ ναὸ τῆς Καλαμπάκας, στὴν ἱερὰ μονὴ Σωτῆρος τῶν Μετεώρων, στὴν ἱερὰ μονὴ τῆς Ὑπαπαντῆς, στὴν ἱερὰ μονὴ Ρουσάνου, τῆς Ἀναλήψεως κτλ.

Ἐπίσης φορητὲς εἰκόνες τῆς Ἁγίας Φανερωμένης, τοῦ βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, σὲ ναὸ τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς κάτω Παναγιᾶς (Ἄρτα), στὸν ἱερὸ ναὸ τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων καὶ σὲ πολλοὺς ναοὺς κυρίως τῆς περιοχῆς Τρικάλων, ὅπως τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Κοινότητος Ἀδρανίου (16ου αἰ.) καὶ σὲ διάφορους ἄλλους ναοὺς.

Ὅταν ἡ ἀγιογράφηση τοῦ Οἰκουμενίου κοσμεῖ τοὺς ἱεροὺς χώρους πολλῶν ναῶν καὶ μονῶν μαζὶ μὲ τοὺς Ἁγίους Ἀχίλλιο ἢ τοπικοὺς ἁγίους τῆς πόλεως Τρίκκης, ὅπως τοὺς Ἁγίους Βησσαρίωνα καὶ Σεραφεῖμ, δὲν ἀποδεικνύει σεβασμὸ καὶ συμμόρφωση πρὸς τὴν ἀπὸ αἰῶνων ὑπάρχουσα τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, ἀναγνωριζομένη μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο; ὅτι δηλαδὴ ὁ Οἰκουμένιος ἐτιμᾶτο ὡς ἅγιος καὶ πολιοῦχος τῆς πόλεως Τρίκκης;

6. Τέλος, ἡ ὕπαρξη παλαιῶν Εὐαγγελίων ναῶν τῆς πόλεως Τρίκκης, στὰ ἐπίχρυσα καλύμματα καὶ σὲ τιμητικὴ θέσση τῶν ὁποίων εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος Οἰκουμένιος⁴⁸. Ἀσφαλῶς δὲν θὰ διεννοεῖτο κανεὶς καὶ δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ εἰκονίζεται ὡς ἅγιος, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἀνύπαρκτος ἅγιος ἢ κοινὸς θνητός, δημιούργημα τῆς φαντασίας τῶν πιστῶν.

Ὅλα τα παραπάνω ἀναφερθέντα, γραπτὰ τεκμήρια καὶ ἱστορικὲς μαρτυρίες, μὲ ἄφθονα ἱστορικά, ἀρχαιολογικά, γεωγραφικά, ἐκκλησιαστικά καὶ ἄλλα στοιχεῖα ποὺ μᾶς παρέχουν, συνηγοροῦν, κατὰ τὴ γνώμη μου, στὴν ἀνεπιφύλακτη καὶ χωρὶς ἐνδοιασμοῦς ἀποδοχὴ ὅτι ὁ ἀνιψιὸς τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου Οἰκουμένιος (ὅπως μᾶς τὸν παρουσιάζει ἓνας μεταγενέστερος διάδοχός του στὴν ἴδια Μητρόπολη καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὁ Ἀντώνιος), ἐχρημάτισε ἐπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς πόλεως Τρίκκης, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἀπὸ τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, ὅπου ὡς λαϊκὸς συνώδευσε τὸν θεῖον τοῦ Ἀχιλλίου, ὑπῆρξε Ἅγιος καὶ πολιοῦχος τῆς πόλεως Τρίκκης. Πρὸς τοῦτο ὑπάρχουν ἄλλωστε σαφεῖς ἀναφορὲς τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης-Τρίκκης καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀντωνίου, ὁ ὁποῖος τὸν ἀποκαλεῖ «πολιοῦχον καὶ οἰκιστὴν, ἄγρυπνον φύλακα»⁴⁹ τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως Τρίκκης.

Συμπερασματικά, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα ποὺ παραθέσαμε, τὶς γραπτὲς ἐκκλησιαστικὲς, ἱστορικὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίες, μὲ κάθε ἀμεροληψία καὶ ἀντικειμενικότητα, χωρὶς νὰ παραγνωρίσομε τὴν μέχρι τώρα γενομένη ἔρευνα καὶ τὰ πορίσματά της καὶ σεβόμενοι τὴν ἰσχυρότατη τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καθὼς καὶ τὴ βαθειά, ἀδιάκοπη καὶ ἐδῶ καὶ αἰῶνες ριζωμένη πίστι τῶν πιστῶν τῆς πόλεως Τρίκκης, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ὑποστηριχθῆ, χωρὶς νὰ ἀδικηθῆ ἢ ἀλήθεια τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, ὅτι ὁ Οἰκουμένιος, ὁ ἀνιψιὸς τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, τοῦ 4ου αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἑορτάζεται στὶς 3 Μαΐου, εἶναι ὁ Ἅγιος καὶ ὁ πολιοῦχος ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Τρίκκης.

Τὰ στοιχεῖα καὶ οἱ μαρτυρίες ποὺ παρουσιάζονται γιὰ τὴ στήριξη τῆς ἀπόψεώς μας αὐτῆς εἶναι ἀναμφισβήτητα καὶ ἰσχυρὰ καὶ δὲν εἶναι οὔτε εὐκόλο οὔτε δυνατὸ νὰ ἀγνοηθοῦν ἢ νὰ ὑποτιμηθοῦν.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. H.-G. Beck, *Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich* (München 1959) σ. 417-418 και 514, A. Ehrhard ἐν Krumbacher, *Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας*, μετ. Γ. Σωτηριάδου, τόμ. I (Ἀθήναι 1964) ἔκδ. «Πάπυρος», σ. 150-151, G. H. Turner, "Greek Patristic Commentaries on the Pauline Epistles" ἐν *Dictionary of the Bible*, extr. vol., (ἔκδ. J. Hastings, Edinburgh 1904) σ. 486, Β. Στεφανίδου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον* (Ἀθήναι 1970)² σ. 429, Π. Χρήστου, *Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία*, τ. Α' (Θεσσαλονίκη 1989) σ. 338, Ἡ. Μουτσούλα, «Οἰκουμένιος», *Θ.Η.Ε.*, τ. 9, στ. 876-878 και Χρ. Κρικώνη, *Συλλογὴ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας - Ἑρμηνευτικαὶ Σειραὶ (Catenae)* ἔκδ. Β' (Θεσσαλονίκη 1990) σ. 31-33. Ἐπίσης τὸ δημοσίευσμά μου, *Ἡ ἐρμηνευτικὴ κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ ὁ Οἰκουμένιος ἐπίσκοπος Τρίκκης*, σ. 14 (Τρίκαλα 1970), ἀνάτ. τόμου *Πνευματικὰ Τρίκαλα*.

2. Πρξ. 17, 14-15 «Εὐθέως δὲ τότε τὸν Παῦλον ἐξαπέστειλαν οἱ ἀδελφοὶ πορεύεσθαι ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν· ὑπέμενον δὲ ὃ τε Σίλας καὶ Τιμόθεος ἐκεῖ. ¹⁵Οἱ δὲ καθιστῶντες τὸν Παῦλον ἤγαγον αὐτὸν ἕως Ἀθηνῶν...». Εἰς ἄλλο χειρόγραφο D (ε'-στ') ὑπάρχει ἡ γραφή: «καὶ λαβόντες παρῆλθον δὲ τὴν Θεσσαλίαν· ἐκωλύθη γὰρ εἰς αὐτοὺς κηρύξαι τὸν λόγον». Βλ. Π. Τρεμπέλα, *Ἐπίτομον εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων* (Ἀθήναι 1955) σ. 481-482, ὅπου στὰ σχόλια τοῦ στ. 14 ἀναφέρεται ὅτι πιθανὸν γιὰ νὰ παραπλανήσουν τοὺς διώκτες καὶ νὰ διαφύγουν τὴν ἄγρυπνη παρακολούθησή τους, ὁδήγησαν μὲν τὸν Παῦλον πρὸς τὸ λιμάνι γιὰ νὰ τὸν ἐπιβιβάσουν σὲ πλοῖο, «ἐνῶ ὁ πραγματικὸς τῶν σκοπῶν ἦτο νὰ ὁδηγήσουν αὐτὸν ἕως Ἀθηνῶν καὶ ἴσως διὰ ξηρᾶς».

3. Ρωμ. 16, 11. *Acta Sanctorum Aprilis*, τ. Α', σ. 741-742, H. Delehaye, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* (Βρυξέλλαι 1902), στ. 391, 591, 594, 779, 786, 790. Μηνολόγιον Βασιλείου τοῦ Β', *PG* 117, 373, *Martyrologium Romanum. Propylaeum ad Acta Sanctorum Decembris* (Βρυξέλλαι 1940) ἀριθ. 3, σ. 130, F. Halkin, "Un menologe de Patmos (Ms 254) et ses légendes inédites", *Analecta Bollandiana*, τ. 72 (1954) 32. Πρβ. *BHG*³ ἀριθ. 2174. Βλ. καὶ Μηναιον, Μαρτίου 28, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Ἀθήναι 1979) σ. 111 καὶ Ἀ. Ἀβραμέα, *Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλία μέχρι τοῦ 1204* (ἐν Ἀθήναις 1974) σ. 39, σημ. 4.

4. Βλ. M. Bonnet, *Acta Andreae Apostoli*, *Ἀνάλεκτα Bollandiana* 13 (1894) 358: «Διελθὼν τε τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς ταῖς πόλεσι τὸ τῆς οἰκονομίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μυστήριον ἐκθέμενος αὐτόθεν μέτεισιν πρὸς Ἀχαΐαν» καὶ H. Delehaye, μν. ἔργ., στ. 266.

5. Βλ. J. Zeiller, "Les premiers siècles chrétiens en Thrace, en Macédoine, en Grèce et à Constantinople", *Byzantion* 3, 1962, 213-215.

6. Βλ. Εὐσεβίου, *Ἐκκλ. ἱστορία Δ'*, 26, 10, *PG* 20, 396B καὶ Νικηφόρου Καλλίστου, *PG* 145, 1000. Ἀ. Ἀβραμέα, μν. ἔργ., σ. 40.

7. Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, *Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου* (ἐν Ἀθήναις 1857) τ. β', σ. 167.

8. Βλ. Ν. Γιαννοπούλου, «Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι Θεσσαλίας», *Ἐπετηρίς*

Παρνασσός Ι, 1914, 297-302, ΙΑ΄, 1915, 172-174 και τοῦ αὐτοῦ, *Θεολογία* ΙΓ΄, 1935, 21-31.

9. Ἱεροκλέους, *Συνέκδημος* 642, σ. 16.

10. Οἱ βίοι τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου διασώζονται στοὺς κώδικες αριθ. 143 καὶ 212 τῆς Μονῆς Διονυσίου. Πρβ. *BHG³* αριθ. 2012 καὶ 2013. Ἐκ τοῦ κώδικος αριθ. 143 ἐξεδόθησαν ἀποσπάσματα σχετικὰ μὲ τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὸν Ch. Lorange, στὸ *Vizantijskij Vremennik* 4, 1897, 363-364 καὶ στὸ *Fontes Historiae Bulgaricae XI. Fontes Graeci Historiae Bulgaricae VI* (Σόφια 1965) σ. 7. Γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου στὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο φ. 132^ν στ. 19-21. Ὁ κώδικας αριθ. 212 ἐξεδόθη σὲ κριτικὴ ἔκδοση ἀπὸ τὸν Δ. Σοφιανό, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλίος Λαρίσης, ὁ ἀρχικὸς ἀνέκδοτος βίος (Θ΄ αἰ.) καὶ ἡ μεταγενέστερη διασκευὴ του (ΙΓ΄ αἰ.)». Ἀνέκδοτα ὑμνογραφικὰ κείμενα», *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ* 3, 1990, 97-213. Ὁ κώδικας αὐτὸς ἀνήκει στὸν ΙΕ΄ αἰ. κατὰ τὴν περιγραφὴ τοῦ Σπ. Λάμπρου. Ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἡ τελευταία σχετικὴ βιβλιογραφία τοῦ θέματος.

11. Κ. Δουκάκη, *Μέγας Συναξαριστὴς πάντων τῶν Ἁγίων τῶν καθ' ἅπαντα τὸν μῆνα Μαΐον ἐορταζομένων* (Ἀθήναι 1892) σ. 288-297.

12. H. Gelzer - H. Hilgenfeld - O. Cuntz, *Patrum Nicaenorum Nomina* (Λειψία 1898) σ. 54-55, 151, 163. Στοὺς καταλόγους ὅμως αὐτοὺς ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα Κλαυδιανὸς καὶ Κλεόνικος μὲ τὸ προσδιοριστικὸ Θεσσαλίας, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοὺς μελετητὲς ἀπεδόθησαν σὲ ἐπισκόπους Θεσσαλικῶν πόλεων, βλ. A. von Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*, τ. Β΄ (Λειψία 1924) σ. 790. E. Schwartz, *Über die Bischofslisten der Synoden von Chalkedon, Nicae und Konstantinopel* (München 1937) σ. 77. καὶ E. Honigmann, "La liste originale des Pères de Nicée", *Byzantion* 14, 1939, 41, 61 σημ. 4. Βλ. σχετικὰ Ἀ. Ἀβραμέα, μν. ἔργ., σ. 43-44.

13. Βλ. *Acta Sanctorum Maii*, τ. Γ΄, σ. 465. H. Delehaye, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* (Βρυξέλλαι 1902) στ. 686. Μηνολόγιον Βασιλείου τοῦ Β΄ Μαΐου ιε΄, *PG* 117, 457C. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β΄, σ. 436 καὶ Ἀ. Ἀβραμέα, μν. ἔργ., σ. 44.

13α. Πρβ. καὶ Ἰω. Σκυλίτση, ἔκδ. I. Thurn (Βερολίνο 1973) σ. 330 (παρὰ Δ. Σοφιανῶ).

14. Σωκράτους, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, 5, 22, *PG* 67, 637.640, καὶ *Heliodori Aethiopica*, ἔκδ. Aristides Colona (Ρώμη 1938) σ. LX-381. Πρβ. καὶ E. Honigmann, *La liste originale...* μν. ἔργ., σ. 62.

15. Νικηφόρου Καλλίστου, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, 12, 43, *PG* 146, 860C.

16. Βλ. J. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio* (Graz 1960) τ. 17, στ. 373-376.

17. Βλ. A. Ehrhard, μν. ἔργ., σ. 150-151. Τὰ ὑπομνήματα γιὰ τὶς *Πράξεις* βρίσκονται στὴν *PG* 118, 11-308, γιὰ τὶς «Ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου» στὴν *PG* 118, 308-1326 καὶ *PG* 119, 10-452, καὶ γιὰ τὶς «Καθολικὲς Ἐπιστολὲς» στὴν *PG* 119, 452-722 καὶ Θ. Φαρμακίδου, *Οἰκουμενίου ἐξήγησις εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ τὰς Ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου*, τ. 7 (ἐν Ἀθήναις 1842) σ. ια΄, Π. Τρεμπέλα, μν. ἔργ., σ. 8-19, Β. Στεφανίδου, μν. ἔργ., 469 καὶ Κων. Οἰκονόμου, τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, *Περὶ τῶν*

τριῶν Ἱερατικῶν βαθμῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιστολιμαία διατριβή (ἐν Ναυπλίῳ 1835) σ. 14, 26 κέ.

18. PG 118, 24. Βλ. G. H. Turner, "Greek Patristic Commentaries on the Pauline Epistles", *Dictionary of the Bible*, extr. vol., ἔκδ. J. Hastings (Edinburgh 1904) σ. 485-487 καὶ 523 καὶ K. Staab, *Paulus Kommentar aus der griechischen Kirche aus Katenen - Handschriften gesammelt und herausgegeben* (Münster i.W. 1933) καὶ J. Reuss, *Matthäus - Marcus - und Johannes - Katenen* (Münster 1941) καὶ Χρ. Κρικῶνη, *Συλλογαὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας - Ἑρμηνευτικαὶ Σειραὶ (Catenae)* (Θεσσαλονίκη 1990)² σ. 31-33.

19. Ἀνδρέου, ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, «Ἑρμηνεία εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν», PG 106, 215-458. Ὁ Cramer στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου, τοῦ Ἀνδρέα Καισαρείας, ἐξέδωσε σχόλια ἐσφαλμένα ὡς τοῦ Οἰκουμενίου, βλ. J. Cramer, *Catena Graecorum Patrum in Novum Testamentum* τ. 8. (Hildesheim 1967) σ. 171 ἔ. καὶ Fr. Diekamp, "Neues über die Handschriften des Oekumenius Kommentares für Apokalypse", *Biblica* 10 (1926) 81-84.

20. Βλ. H.-G. Beck, μν. ἔργ., σ. 417-418.

21. Βλ. Altaner, *Patrologie* (Greifburg in Br., 1958)⁵ σ. 48. Π. Μπρατσιώτου, *Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου* (ἐν Ἀθήναις 1950) σ. 43. Χρ. Κρικῶνη, μν. ἔργ., σ. 33. Καὶ Th. Zahn, *Einleitung i. d. N. Testament*, τ. I (1924)⁴ σ. 106 ἔ.

22. Βλ. Fr. Diekamp, "Mitteilungen über den neugefundenen Kommentar des Oekumenius zur Apokalypse", ἐν *S. Kolber Preuss. Akademie der Wiss. Berlin Klasse* 1901, σ. 1046-1056. Τὰ αὐτὰ ὑποστηρίζει ὁ W. Bousset εἰς *Mayer Kommentar XVI* (1906) καὶ H. C. Hoskier, ἐκδότης τοῦ ἔργου, *The complete Commentary of Oecumenius on the Apokalypse* (University Michigan, Ann Arbor 1928) σ. 32 ἔ. καὶ ἄλλοι νεώτεροι ὅπως ὁ K. Schmidt, *Aus der Johannes-Apokalypse* (Basel 1944) κ.ἄ.

23. Βλ. A. Ehrhard, μν. ἔργ., σ. 149. Π. Μπρατσιώτου, *Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου*, σ. 43.

24. Βλ. Fr. Diekamp, μν. ἔργ., αὐτόθι, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ἓνα σχόλιο χειρογράφου τῆς Μεσσήνης (Cod. Salvatoris 99 τοῦ 12ου-13ου αἰώνα) στὸ χωρίον «ἐν τάχει» (Αποκ. 1, 1) ἀναφέρει ὅτι πέρασαν πάνω ἀπὸ 500 χρόνια ἀπὸ τὴν ὀπτασία πού εἶχε ἰδεῖ ὁ Ἰωάννης ὅταν ἔγραφε τὴν Ἀποκάλυψη. Γι' αὐτὸ ὁ Diekamp συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀληθινὴ χρονολογία τοῦ Οἰκουμενίου αὐτοῦ εἶναι τὸ 600 μ.Χ. Βλ. σχετικὰ Turner, μν. ἔργ., σ. 523. Π. Μπρατσιώτου, μν. ἔργ., σ. 43, Β. Στεφανίδου, μν. ἔργ., σ. 429 κ.ἄ.

25. Βλ. N. Βέη, "Zur Schriftsellerei des Antonios von Larissa", *BNJ* XIII, 1936, 317 ἔ.

26. Ἰεζεκιήλ, μητρ. Θεσσαλιώτιδος, «Ὁ Οἰκουμένιος ἐπίσκοπος Τρίκκης ἦτο ἅγιος», *Ἐκκλησία*, ἀριθ. 37-38, 1948, 307-308.

27. Βλ. Ἡ. Μουτσούλα, «Οἰκουμένιος», *ΘΗΕ* 9 (1966) 876-878.

27α. Βλέπε κυρίως Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ ἀναγνώρισις τῶν Ἁγίων ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, *Θεολογία* 10, 1941-48, 44 ἔ. καὶ σ. 36. Βλέπε σχετικὰ πατερικὰ σκέψεις. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως, Δ' (15)88, PG 94, 1164B-1168C. «Ὡς ἐνωθέντας τῷ Θεῷ κατὰ προαίρεσιν καὶ τοῦτον

δεξαμένους ἔνοικον καὶ τῇ τούτου μεθέξει γεγονότας χάριτι, ὅπερ αὐτὸς ἔστι φύσει». Ἅγιοι εἶναι «οἱ ἔμψυχοι ναοὶ τοῦ Θεοῦ, τὰ ἔμψυχα τοῦ Θεοῦ σκηνώματα», διότι «διὰ τοῦ νοῦ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνέφησεν ὁ Θεός». Ἐπίσης βλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Περὶ ἀποριῶν, *PG* 91, 1144AB, κατὰ τὸν ὁποῖον «ἡ ὑπερώνυμος θέωσις» καθιστᾷ τοὺς μετέχοντας αὐτῆς «ἀκτίστους, ἀνάρχους καὶ ἀπεριγράπτους... καίτοι διὰ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐξ οὐκ ὄντων γεγονότας». Κατὰ δὲ τὸν Ἅγιον Γρηγόριον Παλαμᾶ, «ὄλος ἐν ὄλοις τοῖς ἁγίοις ὁ Θεὸς περιχωρεῖ ὄλω δὲ ὄλοι περιχωροῦσιν ὀλικῶς οἱ Ἅγιοι τῷ Θεῷ, ὄλον ἀντιλαμβάνοντες ἑαυτῶν τὸν Θεόν», *Ἐπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζόντων* 3, 1, 31. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Περὶ τῆς ἀνακηρύξεως Ἁγίων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, *Ἐκκλησία* IB, 1934, 331-335. Ἀ. Φυτράκη, *Αἱ ἀντιδράσεις κατὰ τῆς τιμῆς τῶν Ἁγίων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ αἷτια αὐτῶν* (Ἀθήναι 1956), Μητροπολίτου Δέρκων Κωνσταντίνου (Χαρισιάδου), «Ἡ ἀναγνωρίσις Ἁγίων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου», *Ἐπιστημονικὴ παρουσία Ἐστίας Θεολόγων Χάλκης*, τ. Α' (Ἀθήναι 1987) σ. 225-241. Ἐπίσης τὸ πρόσφατο δημοσίευμα τοῦ π. Γ. Μεταλληνοῦ, Ἁγιότης μαρτυρουμένη, *Ἀπόστολος Βαρνάβας*, Τ.Ν. τεύχ. 2, σ. 39-47.

27β. Βλ. Χρ. Κρικῶνη, *Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πρωταγωνιστὴς τῆς ἐθνεγερσίας τοῦ 1821. Κληρικοὶ Νεομάρτυρες - Ἐθνομάρτυρες* (Θεσσαλονίκη 1991) σ. 121-122 κ.ἄ.

28. Βλ. Γ. Παπαγεωργίου, *Οἰκουμένιος Α' ὁ πολιοῦχος, Διονύσιος Β' ὁ ἐθνικός ἥρωας* (Τρίκκη 1952) σ. 4-6, ὅπου ἐκτίθενται τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς πιθανοὺς λόγους διακοπῆς τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Οἰκουμενίου ὡς πολιοῦχου Τρίκκης.

29. Π. Τρεμπέλα, *Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας* (Ἀθήναι 1935) σ. 235 καὶ Γ. Παπαγεωργίου, *Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Οἰκουμενίου* (Ἀθήναι 1959)² σ. 8 ἐ.

30. Βλ. Τ. Γριτσοπούλου, «Εὐγενίου Ἰαννουλίου, τοῦ Αἰτωλοῦ, ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι», *Ἀθηνᾶ* 58, 1954, 37 σημ. 1 κέ. Ἐπίσης Ἀ. Καραθανάση, *Οἱ Ἕλληνες λόγιοι στὴ Βλαχία (1670-1714)* (Θεσσαλονίκη 1982) σ. 104-108, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐνδιαφέρουσα γι' αὐτὸν βιβλιογραφία, Φ. Δημητρακοπούλου, «Ὁ Εὐγένιος Γιαννούλης καὶ τὰ Τρίκαλα», ἀνάτ. (Ἀθήναι 1986) σ. 275 καὶ Δ. Σοφianoῦ, «Ἱστορικὰ σχόλια σὲ ἐπιγραφές, ἐπιγράμματα, χαράγματα καὶ ἐνθυμήσεις τῆς μονῆς Δουσίκου. Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Μονῆς», *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ* 1, 1984, 37-38 κ.ἄ.

Ὁ Διονύσιος ἀρχικὰ ἔγινε μητροπολίτης Λαρίσης τὸ 1662, ἀλλὰ ἡ Μητρόπολη Λαρίσης ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 14ου, ἴσως ἀπὸ τὸ 1340 ἕως τὸ 1739 εἶχε ἔδρα τὴν Τρίκκη, ἡ ὁποία ὡς ἐπισκοπὴ ἀνασυστήθηκε μὲ πρῶτο ἐπίσκοπο τὸν Κωνσταντῖο. Σχετικὰ βλ. Φ. Δημητρακοπούλου, μν. ἔργ., σ. 275 σημ. 3 καὶ Δ. Σοφianoῦ, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλῖος Λαρίσης...», *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ* 3, 1990, σ. 114 σημ. 52. Ὁ Σοφianoῦς ἀναφέρει ὅτι ἡ ἀνασύστασις τῆς ἐπισκοπῆς Τρίκκης ἔγινε μὲ «πατριαρχικὸ συνοδικὸ γράμμα (Ἀπρ. 1739, ἰνδ. β') τοῦ οἰκουμ. πατριάρχου Νεοφύτου ΣΤ' καὶ ὁ μητροπολίτης Λαρίσης Ἰάκωβος Β' (1734-1749) ἐγκαταστάθηκε στὴν ἔδρα του». Βλ. καὶ Μητρ. Τρίκκης καὶ Σταγῶν Πολυκάρπου (Θωμᾶ), «Ἡ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα», *Θεολογία* 15, 1937, 357-360.

31. Ἐλαβα γνώση τούτου τοῦ κώδικα ἀπὸ φωτοτυπία τὴν ὁποία εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνη νὰ μοῦ παραχωρήσει ὁ ἀγαπητὸς φίλος καὶ συνάδελφος Δ. Σοφιανός, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησή του.

31α. Βλ. Ν. Βέη, μν. ἔργ., σ. 314.

32. Βλ. Δ. Σοφιανοῦ, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλῖος Λαρίσης...», σ. 114-115 σημ. 52 καὶ σ. 125-126 καὶ σημ. 87, καὶ Δ. Χατζηγιάννη, «Ἀνέκδοτοι σελίδες τῆς Θεσσαλικῆς ἱστορίας, Ἑρήμωσις τῆς πόλεως Λαρίσης», *Θεσσαλικά Χρονικά*, Ἀθῆναι 1965, σ. 559. Τὴν ἐρήμωση καὶ τὸ ἀκατοίκητο τῆς Λαρίσης τὴν ἐποχὴ αὐτὴν μαρτυρεῖ, ἄλλωστε, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀντώνιος στὸν λόγο του εἰς τὸν Ἅγιον Κυπριανὸν Λαρίσης μὲ τὶς φράσεις: «Τὴν μὲν πόλιν, ἧς ἐπεκηρύχθη προστάτης ἀοίκητον εὖρον καὶ θηρσί καὶ πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ ψαλμικῶς εἰπεῖν φωλεὸν καὶ τὸν θεῖον καὶ φωτοειδῆ ναὸν (τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου) ληστῶν ὀρμητήριον... καὶ αὐτὸς τῇ τῶν Τρικαέων μετήχθη καὶ τὴν σκηνὴν ἐν αὐτῇ τῆς κατοικίας ἐπηξάμην».

33. *Ἐγκώμιον* 19 «Ἐν ᾧ δὲ ἡμεῖς ἄθροισθέντες νῦν τὴν παροῦσαν ἐπιτελοῦμεν πανήγυριν...». Πρβ. σχετικὴ διατύπωση τοῦ Ἀντωνίου στὸν λόγο του εἰς τὸν Ἅγιον Κυπριανόν, ὅπου ὀνομάζει τὸν ναὸν αὐτὸν «τὴν ὄντως πόλιν, τὸ θεῖον τῶν μεγίστων Ταξιαρχῶν τέμενος».

34. Λόγος ΣΤ' εἰς τὸν Ἅγιον Κυπριανόν. Ἀπὸ τὸ Ἐγκώμιον παραθέτουμε ἀπόσπασμα τοῦ λόγου (σ. 19), ὅπου ἀναφέρονται οἱ σχετικὲς πληροφορίες: «...πόλις ἡ νῦν οὐσα καὶ ὑφ' ἡμῶν οἰκουμένη, ἧ χρηὴ τάληθέστερον φάναι τὸν μέγαν Οἰκουμένιον κεκτημένη πολιοῦχον καὶ οἰκιστήν, ἄγρυπνον φύλακα καὶ πρό γε τούτου τὸν μέγαν τῶν ἄνω δυνάμεων Ταξίαρχην· τὴν γὰρ πόλιν εἰ βούλει τῆς πόλεως εἰσελθεῖν, ἕξεις ἐπὶ τὰ δεξιὰ τοῦτον τὸν μέγαν ἔχοντα θησαυρόν, τὴν τῶν λειψάνων ἱεραρχικὴν θήκην, τοῦ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων ἐξάρχοντος Μιχαὴλ θεῖον νεῶν, ὃς δὴ καὶ ὕστερος πολλῶ τῷ χρόνῳ τοῦ ἀνωτέρω δηλωθέντος τῆς Θεοτόκου θεῖου σκοποῦ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τυγχάνων ἐστίν. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ πρῶτος τῶν βασιλευσάντων ἐν εὐσεβείᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ Λόγου Μητρὶ οἰκοδομήσας ἀνέθετο, ἐν ᾧ δὲ ἡμεῖς ἄθροισθέντες νῦν τελοῦμεν τὴν παροῦσαν πανήγυριν τὰ τῆς ὀφειλῆς ἀποδίδοντες Οἰκουμένιῳ τῷ θαυμαστῷ, τοῦτον ὁ Μιχαὴλ ὁ τῆς εὐσεβοῦς βασιλίσσης Θεοδώρας υἱὸς τῷ τῶν ἀγγέλων ἀνέθετο προστάτη βασιλικαῖς προθυμίαις ἀναλώμασι...».

35. Βλ. Γ. Σωτηρίου, *Αἱ παλαιοχριστιανικαὶ Βασιλικαί*, Α.Ε. σ. 166, σημ. 3.

36. *Ἐγκώμιον* σ. 19.

37. Περισσότερα γιὰ τὸ βίον καὶ τὴ δραστηριότητα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου βλέπε στὴ σχετικὴ μελέτη τοῦ Δ. Σοφιανοῦ, «Ὁ Ἅγιος Ἀχιλλῖος Λαρίσης...».

38. *Ἐγκώμιον Ἀντωνίου*, σ. 17 ἐ., 33 κ.ἄ. Βέβαια τὰ ὀνόματα τοῦ Οἰκουμενίου καὶ Ρηγίνου δὲν ἀναφέρονται στοὺς καταλόγους τῶν ὀνομάτων τῶν πατέρων οἱ ὁποῖοι ἔλαβον μέρος στὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Βλ. J. Mansi, τ. 2, 692-702, ἐνῶ ἀπὸ ἄλλους ἱστορικοὺς ἀναφέρονται διαφορετικοὶ μεταξὺ τους κατάλογοι ὀνομάτων καὶ μὲ ἐλλείψεις. Βλ. σχετικὰ Σωκράτους, *Ἐκκλ. Ἱστορία*, 1, 8, PG 67, 61AC Εὐσεβίου, «Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου βασιλέως, λόγος» 3, 6, PG 20, 1061 AB κ.ἄ. Ἐνδιαφέροντα εἶναι καὶ τὰ ὅσα ἀναφέρει τὸ Συναξάριο τοῦ Ἁγίου. «Μηνὶ Μαΐῳ γ' μνήμη τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ μεγίστου ἱεράρχου Οἰκουμενίου, ἐπισκόπου

Τρίκκης, τοῦ θαυματουργοῦ, τοῦ καὶ ἐκ Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας καταγομένου».

39. Ν. Γεωργάρα, «Βυζαντινὸς ναὸς τῆς ἐπισκοπῆς ἐν Σκοπέλῳ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀναστάσιος», *Ἐπετηρὶς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσὸς Θ'*, 1906, 22-23 σημ. 2 καὶ Γ. Παπαγεωργίου, *Ὁ Ἅγιος Οἰκουμένιος, ὁ μέγιστος τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς Χριστιανικῆς Θεσσαλίας* (Τρίκκη 1949) σ. 6. Τοῦ αὐτοῦ, *Οἰκουμένιος Α' ὁ πολιούχος, Διονύσιος Β' ὁ ἐθνικὸς ἥρωας* (Τρίκκη 1952) σ. 10, 13 κ.ἄ.

40. Βλ. Ἀ. Ὁρλάνδου, «Ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐκ βασιλικῆς τῶν Τρικάλων», *Ἀρχεῖον Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος* 8 (1955-1956) 124 καὶ ἀνατύπωση: *Τρικαλινὰ* 3 (1983) 12-26. Τοῦ αὐτοῦ, *Τὸ ἔργο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1958*, σ. 68. Ἐπίσης Μ. Τατάγια, «Ὁ Ἅγιος Οἰκουμένιος ἐπίσκοπος Τρίκκης», *Ἅγιος Βησσαρίων*, ἔτος 1989, τεύχ. Γ'. σ. 86.

41. *Ἐγκώμιον Ἀντωνίου*, σ. 19: «Τῆς μέντοι πόλεως οὐ πόρρω λόφος τις ὑπερῆρται ἴχνη τῆς ἀρχαίας ὑποφαίνων σοι πόλεως καὶ τῇ θέσει μάλα συντελῶν πρὸς ἀκρόπολιν ἐξ ἀπόπτου σοι πᾶσαν τὴν πόλιν ὄραν παρέχεται μονονουχὶ καὶ τῇ χειρὶ τῶν κύκλῳ λοχμῶν, εἴ σοι βουλομένῳ ἐστὶ περιδράττεσθαι».

42. Βλ. Ν. Μουτσοπούλου, «Ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου στὴ Μικρὴ Πρέσπα», ΔΧΑΕ. G. Schlumberger, *Ἡ Βυζαντινὴ ἐποποιΐα κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ι αἰῶνα. Μέρος Β', Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου νεανικὰ ἔτη*, μετ. Ἰ. Βουτυρᾶ (ἐν Ἀθήναις 1905) σ. 321. Ὁ Ἰωάννης Σκυλίτσης, ἐνῶ ἀναφέρει τὴν μεταφορὰν τῶν λειψάνων τοῦ Ἀγ. Ἀχιλλεῖου στὴν Πρέσπα, δὲν κάνει λόγο γιὰ τὴ λειψανοθήκη τοῦ Ἀγ. Οἰκουμενίου.

43. *Ἐγκώμιον Ἀντωνίου*, σ. 28.

44. Γ. Παπαγεωργίου - Ἐράλδου, *Μητροπολίτου Λαρίσης - Τρίκκης Ἀντωνίου. Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Οἰκουμένιον* (Ἀθήναι 1958) σ. 8-9.

Θεωρῶ ἠθικὸ χρέος πρὸς τὸν ἀείμνηστο Γυμνασιάρχη, νὰ μνημονεύσω τοὺς μακροχρόνιους καὶ σκληροὺς ἀγῶνες του στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια, κάτω ἀπὸ ἀφάνταστα ἀντίξοες συνθῆκες καὶ ἀπηνεῖς διωγμούς, ποὺ ὑπέστη γιὰ τοὺς ἀγῶνες του, γιὰ νὰ ἐπιβάλει καὶ νὰ ἐπαναφέρει τὴν ἀναγνώριση τοῦ Ἁγίου Οἰκουμενίου ὡς Ἁγίου καὶ πολιούχου τῆς Τρίκκης, ὅταν εἶχε διακοπεῖ ἡ τιμὴ του ἀπὸ τοὺς ἱεράρχες τῆς Μητροπόλεως Τρίκκης. Θὰ ἔλεγα ὅτι ἀδικήθηκε ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτοὺς, ἀλλὰ ἴσως καὶ ἀπὸ μία, μικρὴ ἔστω, μερίδα κατοίκων τῆς πόλεώς μας. Οἱ ἀγῶνες του ὁμως δὲν πῆγαν χαμένοι καὶ οἱ ἀπόψεις του ἐπικράτησαν, ὁ δὲ Οἰκουμένιος ἀναγνωρίσθηκε καὶ πάλιν ὡς ἅγιος καὶ πολιούχος τῆς Τρίκκης καὶ ἐπαναλήφθηκε ἐκ νέου ἡ τιμὴ καὶ ὁ ἑορτασμὸς τοῦ Ἁγίου Οἰκουμενίου στὶς 3 Μαΐου. Πάντως ὁ ἀείμνηστος καὶ ὁ ἐντιμος μαχητὴς Γ. Παπαγεωργίου, δικαιώθηκε χωρὶς ὁμως νὰ εὐτυχήσει νὰ γνωρίσει καὶ νὰ ἰδεῖ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀγῶνων του.

Εἶναι φαινόμενο σὺνηθες σὲ μᾶς τοὺς Νεοέλληνες, κατὰ κανόνα, νὰ ἀντιτιθέμεθα στοὺς πρωτοπόρους ἀγωνιστὲς τῶν μεγάλων ἰδεῶν καὶ ὀραματισμῶν ὅσο ζοῦν καὶ νὰ τοὺς δικαιῶνουμε καὶ ἀναγνωρίζουμε τὸ ἔργο τους μετὰ θάνατο. Ἀδιόρθωτοι, ὁμολογουμένως! Ἄς εἶναι αἰώνια ἡ μνήμη τοῦ ἀειμνήστου Γυμνασιάρχη Γ. Παπαγεωργίου.

45. Τὸ κείμενο τῶν Ἐγκωμίων σώζεται στὰ χφφ α) Ιβήρων 571. ὑπ. ἀριθ. ε'. β)

Bodleian Library, Aedis Christi gr. 66, φφ. 227^r-250^v και γ) Κώδ. Χίου (Βιβλ. Κοραή) 156, σ. 169^r-197. Φωτοαντίγραφα τούτων μοῦ ἔστειλε ὁ ἀγαπητὸς φίλος Δ. Σοφιάνοσ, τὸν ὁποῖον θερμὰ εὐχαριστῶ καὶ πάλιν.

46. Ν. Βέη, "Zur Schriftsellerei des Antonios von Larissa", σ. 318 ὅπου ἀναφέρει: «Ἡ πολιτεία αὕτη (Τρίκκη) πάλαι καὶ πρὸ χρόνων πολλῶν ἐπισκοπὴ διετέλεσε τῆσ αὐτῆσ Μητροπόλεωσ Λαρίσῆσ ἄλλοσ τε πολλοὺσ ἐν τάξει ἐπισκόπων ἔσχον ἀρχιερεῖσ, ὡσ δείκνυται τοῦτο ἀπό τε ἐγγράφων καὶ ἀγράφων ἱστοριῶν, ἐν οἷσ εἰσ ὑπῆρξε καὶ ὁ τῆσ ἐκκλησίασ πατήρ ἱερὸσ Οἰκουμένιοσ».

47. Βλ. Γ. Παπαγεωργίου, *Ὁ Ἅγιος Οἰκουμένιοσ, ὁ μέγιστοσ τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν τῆσ χριστιανικῆσ Θεσσαλίασ* (Τρίκκη 1949) σ. 9-10.

48. Βλ. Γ. Παπαγεωργίου, *Οἰκουμένιοσ Α' ὁ πολιοῦχοσ. Διονύσιοσ Β' ὁ ἐθνικόσ ἥρωσ* (Τρίκκη 1952) σ. 11 ἔ. Πρόκειται γιὰ Εὐαγγέλια τῶν ἱερῶν ναῶν τῆσ Ἁγίας Ἐπισκέψεωσ καὶ τῆσ Ἁγίας Φανερωμένησ.

49. *Ἐγκώμιον Ἀντωνίου*, σ. 19.